

Сидорчук Н.Г. До питання про організацію науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів / Сидорчук Н.Г. // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // зб. наук. пр. у 2-х част. – Ч.-2./ редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – 531 с. – С. 408-413.

УДК 378 (№374.1)

**Сидорчук Н.Г.,
Педагогічний університет, м. Житомир**

До питання про організацію науково-дослідної роботи студентів педагогічних навчальних закладів

У контексті сучасних соціально-економічних умов освіта має забезпечувати можливості для розвитку, саморозвитку та прояву власного творчого потенціалу кожної конкретної особистості. Творчий потенціал людини – це, насамперед, її природний енергопотенціал, який проявляється у цілеспрямованості та пов'язаний з інтелектом, волею, розумінням свого призначення та відповідальності за власну долю та майбутнє.

Творчий потенціал людини проявляється у творчості – діяльності, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей. Тобто головним фактором самореалізації творчого потенціалу, акумульованого у задатках, є включення особистості у діяльність. Творча діяльність здійснюється на основі здібностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється новий, особливий, оригінальний, унікальний продукт. Результати професійної творчості можуть бути представлені у вигляді нових ідей, закономірностей, законів, концепцій, принципів, правил, теорій, моделей, технологій тощо.

Проявом професійної творчості є нестандартність розв'язання задач, аналіз ситуацій та прийняття професійних рішень. Творчий процес педагога розглядається як діяльність, спрямована на постійне розв'язання навчально-виховних задач за змінними умовами. Творчий процес педагога як певна система включає дві підсистеми:

- науково-пошукову (логіко-педагогічну);
- суб'єктивно-емоційну (емоційно-творчу).

Спираючись на вищезазначене можна стверджувати, що одним із шляхів формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя є залучення студентів педагогічних навчальних закладів до науково-дослідної роботи.

Наукове дослідження – це цілеспрямоване вивчення об'єкта чи явища, в якому використовуються методи науки і яке, розкриваючи закономірності розвитку даного об'єкта (явища), формує нове знання про нього, пояснює закони його функціонування і вказує чи передбачає шляхи та форми використання одержаного знання в інтересах суспільства.

Наукове педагогічне дослідження розглядають як процес формування нових педагогічних знань, один із видів пізнавальної діяльності, спрямований на розкриття об'єктивних закономірностей навчання, виховання та розвитку, джерело педагогічного пошуку, що сприяє збагаченню теорії та практики педагогіки і забезпечує глибоке розуміння суті педагогічних явищ, інноваційне розв'язання неординарних педагогічних завдань.

Науково-дослідна робота студентів (НДРС) педагогічних навчальних закладів - один з видів професійної діяльності, який є природним продовженням і поглибленням навчального процесу шляхом вивчення певних конкретних тем і проблем, завдяки використанню системи

методів педагогічних досліджень, що сприяє розвитку у студентів наукового педагогічного мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні.

Форми науково-дослідної роботи студентів умовно поділяються на дві категорії:

- форми НДРС, включені в навчальний процес;
- форми НДРС, що використовуються в позанавчальний час.

За навчальними планами і програмами психолого-педагогічних та фахових дисциплін педагогічного навчального закладу кожен студент має оволодіти теоретичними знаннями та засобами наукового пізнання. Такий підхід до проведення лекційних, семінарських, лабораторних занять дає можливість запобігти догматичному накопиченню інформації у процесі навчання та сприяти формуванню творчого потенціалу студентів.

Основними найбільш дієвими формами науково-дослідної роботи студентів у рамках навчального процесу, що використовуються у вищих навчальних закладах України є:

- читання лекцій для студентів молодших курсів (II-IV семестри) з методики і організації наукових досліджень, з наукової організації самостійної роботи, з методики роботи з науковою літературою і користуванням бібліотекою;
- залучення студентів до реферативної роботи на практичних, семінарських, лабораторних заняттях. Виконані студентами реферативні роботи повинні включати елементи наукового пошуку, підбір та вивчення відповідних розділів монографій і наукових статей;
- включення елементів наукових досліджень при підготовці до лабораторних робіт, семінарів, практикумів;
- включення елементів наукового пошуку в домашнє завдання, що пропонуються для виконання студентам з тих чи інших дисциплін навчального плану. Такі завдання є одним з ефективних засобів інтенсифікації самостійної роботи студентів;
- включення елементів наукового пошуку у виконання індивідуальних завдань;
- включення елементів наукової творчості в курсові та дипломні роботи. Теми дипломних робіт мають спиратися на дослідження, виконані протягом навчання студента у вищому педагогічному закладі освіти;
- включення елементів наукової творчості в педагогічну практику студентів.

Майбутній педагог-дослідник має навчитися знаходити нове в педагогічних явищах, виявляти в них приховані зв'язки та закономірності; оволодівати існуючими науковими поняттями та уявленнями; точно описувати факти та явища з використанням загальноприйнятої термінології; підбирати споріднені факти за їх суттєвими ознаками, групувати їх у відповідності із загальнонауковими правилами; проводити аналіз фактів і явищ, виділяти з них загальне й одиничне, суттєве та другорядне; передбачати тенденції розвитку, можливі зміни досліджуваних явищ та процесів. Високий теоретичний і методичний рівень наукової роботи студентів педагогічних навчальних закладів забезпечується використанням багатого арсеналу методично розроблених форм, методів та засобів її організації. Одним з завдань вивчення курсу "Педагогіки" є їх комплексне та ефективно застосування.

Протягом навчання у педагогічному закладі студенти виконують різні за своїм характером, рівнем складності та змістом наукові роботи.

Реферат - це: 1) короткий виклад головного змісту певної роботи чи узагальнення ряду праць, які розкривають певну тему; 2) доповідь, заснована на огляді споріднених літературних чи наукових джерел.

Педагогічна функція реферату полягає в акцентуванні уваги студентів на конкретних фактах, явищах, подіях, у створенні умов для оволодіння прийомами наукової аргументації і доказу.

Як правило, реферат має письмову форму і може бути використаним для виголошення доповідей підготовки наукового звіту, написання статті, а також для накопичення

інформаційного фонду для подальшої дослідницької роботи. В тому випадку, коли йдеться про результати власного пошуку, він називається **авторефератом**.

Підготовка рефератів є важливим засобом формування у студентів способів та прийомів опрацювання літературних джерел. Це вибір теми та ракурсу її розгляду з урахуванням елементів проблемності й актуальності, засвоєння правил послідовності пошуку літератури, систематизації матеріалу, визначення основних положень, що вимагає від майбутнього вчителя спеціальної підготовки.

Особливості джерел, обраних для реферату, визначають його структуру. Наприклад, огляд наукової літератури повинен складатися з таких структурних компонентів: вступу, який дає уявлення про актуальність теми і завдання студента; основної частини, що містить стислий огляд і критичну оцінку наукових видань, їх порівняльне зіставлення, аргументацію положень, які автор вважає найвагомішими; висновків про можливість використання набутих знань у науковій чи практичній роботі; списку використаної літератури.

Якщо реферат спрямовано на висвітлення результатів виконання наукової роботи, наведена структура доповнюється компонентами розкриття експериментальної частини дослідження, його теоретичної та практичної вагомості, а також рекомендаціями щодо доцільності використання запропонованої методики у педагогічній діяльності.

Головними **вимогами** до написання реферату є: осмислення теми дослідження, усвідомлення логіки викладання реферату, врахування вимог до оформлення (тема, керівник, план та зміст за схемою: вступна частина, головна та заключна, список використаної літератури з урахуванням бібліографічних вимог).

Критеріями оцінки якості складання реферату є:

- 1.Формулювання мети реферативної роботи.
- 2.Складання плану реферативної роботи.
- 3.Виділення головного, суттєвого при розкритті теми.
- 4.Виділення головного при роботі з літературними джерелами.
- 5.Висловлення особистого ставлення до явищ та подій, що вивчаються.
- 6.Використання логічних прийомів мислення.
- 7.Наукова аргументованість викладеного матеріалу.
- 8.Підведення підсумків та написання висновків.

Важливим етапом роботи майбутніх вчителів над рефератами є їх обговорення чи захист. У цьому випадку майбутній вчитель має змогу відстоювати свою точку зору, ділитися власними думками. Суттєвим недоліком в організації цієї роботи є дослівне читання реферату та його обговорення без попереднього ознайомлення з ним опонентів.

Повідомлення головних положень реферату (до 10 хв.) - більш ефективна форма підведення підсумків. Вона сприяє глибокому осмисленню змісту проблеми, розкриттю найбільш важливих положень: студент вчиться вільно володіти матеріалом, використовувати різноманітні форми наочності, ТЗН тощо.

Курсова робота – це навчальне завдання для студента, який уже має певний досвід наукової діяльності, набутий у процесі роботи над рефератами та опанування знань з педагогіки, психології та спеціальних дисциплін. Цей досвід дає можливість майбутньому вчителю виконувати самостійне дослідження, що за своїм змістом повною мірою відповідає науково-методичному пошуку. Тому курсова робота не повинна обмежуватись реферуванням літературних джерел, а включати елементи нових добутих знань.

Виконання курсової роботи передбачає таку послідовність дій: вибір теми та висвітлення її актуальності; складання списку літератури та її критичний аналіз; визначення теоретичного підходу до розв'язання визначеної проблеми, мети завдань і методики дослідження; проведення педагогічного експерименту та збір фактичного матеріалу; розробка отриманих результатів, їх якісний і кількісний аналіз; обґрунтування розроблених

методичних рекомендацій та формулювання висновків проведеного дослідження; оформлення курсової роботи за існуючими вимогами та її захист.

На особливу увагу заслуговує визначення теоретичного підходу до розв'язання проблеми та розробка методики її дослідження. Ці складові курсової роботи мають бути взаємопов'язаними між собою і розкривати зв'язок педагогічної науки і практики.

Методика розглядається як система дослідницьких процедур, які необхідно виконати для збору фактичного матеріалу, його обробки та отримання необхідних результатів.

Для цього необхідно: чітко сформулювати мету дослідження і гіпотетично передбачені очікувані результати; розробити експериментальний матеріал (опитувальні листки, навчальні тексти, творчі завдання тощо); окреслити етапи проведення експериментальної роботи з урахуванням вимог наступної кількісної обробки добутих даних (методи і послідовність дослідницьких дій); вибрати способи якісного та кількісного аналізу фактичного матеріалу; визначити експериментальну та контрольну групи; забезпечити педагогічні умови проведення експерименту.

Варто підкреслити, що мета підготовки курсової роботи є навчально-пізнавальною. Тому не слід проводити надто широкий за обсягом експеримент. Кількість учнів і експериментальній групі може біти досить незначною. Втім усі дослідницькі процеси мають виконуватися якомога чітко, конкретно, повно та обґрунтовано.

Доцільно дотримуватися такої структури курсової роботи: вступ, огляд літератури, теоретичні основи дослідження, експериментальна частина, аналіз отриманих результатів, висновки. Обсяг курсової роботи – 20-30 сторінок. Список використаної літератури – 10-15 джерел з обов'язковим посиланням на них у тексті роботи.

Виконання та захист курсових робіт спрямовує студентів до найважливішого завершального етапу професійно-педагогічної підготовки – написання дипломних робіт.

Дипломна робота є останнім завданням, яке виконує студент випускного курсу відповідно до навчальної програми. Ця робота відіграє суттєву роль у системі професійної підготовки майбутнього фахівця, оскільки в концентрованому вигляді відображає результативність багаторічного процесу спільної праці викладача і студента, спрямованого на виконання соціального замовлення – забезпечення країни висококваліфікованими кадрами.

Як важливий етап перевірки та оцінки ступеня підготовки у вищому навчальному закладі молодого фахівця, дипломна робота становить особливу комплексну форму контролю, що у найбільш повному і чіткому вигляді характеризує досягнутий кваліфікаційний рівень студента. Тому вимоги до дипломної роботи повинні співпадати з позиціями професіограми спеціаліста того чи іншого профілю.

Дипломна робота виконує різнопланові функції: **загальнопедагогічні функції**: контролюючу, навчальну, виховну; **специфічні функції** виявлення, виміру та оцінки професійно-педагогічної компетентності студента.

Поняття дипломної роботи має два значення: **процесу** підготовки, виконання і завершення дипломного завдання та **результату**, який поданий у вигляді тексту, та готовності студента до захисту змісту роботи. В оцінці дипломної роботи враховується не лише якість самого рукопису та виступу автора з доповіддю, а й попередня навчальна діяльність студента, від якої залежить його здатність розкрити і пояснити основні положення свого педагогічного дослідження.

Керівником роботи може бути викладач певної кафедри за умови його загальної науково-педагогічної ерудиції. Він надає відповідну допомогу у виборі теми дипломної роботи та у формі індивідуальних консультацій, рекомендацій та порад дає студенту можливість усвідомити характер та зміст самостійного науково-творчої роботи над дипломом.

Підготовку молодого спеціаліста, яка є достатньою для виконання дипломної роботи на належному рівні, можна характеризувати сукупністю таких **вимог**:

- комплекс знань, умінь і навичок у сфері професійної діяльності;
- ерудиція та обізнаність у суміжних галузях педагогічної науки;
- готовність до використання отриманої інформації на практиці;
- розвиток творчих здібностей;
- досвід самостійної роботи;
- усвідомлення своєї ролі як вчителя.

Найважливішою вимогою до дипломної роботи є органічне співвідношення її двох частин: теоретичної та практичної. Обґрунтування проблеми дослідження на основі критичного огляду літератури, визначення провідних ідей роботи обов'язково має знайти своє відображення у результатах експерименту, проведеного дипломантом. Теоретична і практична частини диплому разом складають цілісну структуру науково-пізнавального процесу.

Дипломна робота є одним з варіантів педагогічного дослідження, але її не можна зводити до спрощеного вигляду дисертації. Виконання дипломної роботи входить органічною складовою у навчальний процес як засіб перевірки всебічної готовності студента до самостійного наукового пошуку.

Всі види дипломних робіт мають таку загальну структуру:

ВСТУП (визначення теми та обґрунтування її актуальності; визначення об'єкта, предмета, завдань, гіпотези, методів дослідження; характеристика його новизни).

ОСНОВНА ЧАСТИНА (теоретичний аналіз літератури і практики роботи школи, висвітлення організації та результатів експерименту). Кількість розділів залежить від складності теми та специфіки змісту дослідження. Найбільш вживаною є структура, що складається з двох розділів, кожен з яких включає два чи три параграфи. В окремих випадках може застосовуватися простий структурний поділ на 5-6 розділів.

ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА (висновки на основі проведеного дослідження. Які мають відповідати визначеним завданням).

СПИСОК ОСНОВНОЇ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

ДОДАТКИ (таблиці, схеми, плани-конспекти уроку, ілюстрації тощо).

Загальний об'єм дипломної роботи умовно складає 50-70 сторінок машинописного тексту. Титульний аркуш оформлюється аналогічно до курсової роботи.

Оформлення результатів наукового дослідження може бути представлене у вигляді наукової статті. Залежно від етапу наукової роботи стаття може носити як аналітико-пошуковий (представляти аналіз або узагальнення літератури), так і узагальнюючий характер (включати результати власного дослідження).

Науковою статтею будемо називати одну з форм представлення науково-дослідної роботи студентів, проведеної за певною темою та оформлену за допомогою використання наукового, науково-популярного або навчально-педагогічного стилів викладу матеріалу.

При написанні наукової статті може бути використаний як матеріал, зібраний при роботі над рефератом, курсовою або дипломною роботою, так і при глибокому вивченні, творчому осмисленні та систематизації загальнопедагогічних, психологічних, спеціальних знань, їх поповненні у процесі розв'язання визначеної проблеми, набутті вмінь проведення експериментального пошуку. В цілому наукова стаття має бути результатом активної творчої самостійності та ініціативи студента.

Порядок робота над статтею:

- вибір теми дослідження (за власними інтересами, потребами навчального закладу або темами попередніх досліджень);

- пошук інформаційних джерел (навчальна література, словники, довідники, каталоги, різнопрофільними енциклопедії, періодичні педагогічні видання, збірники наукових статей тощо);
- залежно від характеру науково-дослідної роботи здійснення експериментальної перевірки;
- літературне оформлення отриманих дослідницьких матеріалів.

Доцільно дотримуватися такої структури наукової статті: вступ, виклад основних положень дослідження, експериментальна частина, аналіз отриманих результатів, висновки. Обсяг наукової статті – від 2 до 20 сторінок друкованого тексту (залежить від мети представлення матеріалу). Список використаної літератури представляється за вимогою.

Науково-дослідна робота, яка реалізується у межах навчального процесу, для студентів є обов'язковою.

В позанавчальний час науково-педагогічний пошук майбутніх учителів у Житомирському державному педагогічному університеті імені Івана Франка здійснюється у межах діяльності наукового студентського товариства (НСТ).

Наукове студентське товариство – це добровільне об'єднання студентів навчального закладу з метою реалізації науково-дослідної роботи у певних галузях знань під керівництвом викладачів на науковців закладу освіти.

Основною метою роботи НСТ педагогічного навчального закладу є об'єднання найбільш талановитих, здібних студентів, які не обмежуються у процесі отримання професійної освіти об'ємом програмного матеріалу, для роботи у секціях НСТ, що сприяє розвитку їх творчих здібностей.

В складі НСТ Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка працюють такі секції: природничо-математична, гуманітарна, психолого-педагогічна, історико-філософська. Кожна секція поділяється на гуртки або проблемні групи залежно від теми дослідження.

Науковий гурток являє собою добровільну організацію студентів, робота якої спрямована на формування у майбутніх спеціалістів інтересу до наукової роботи, прищеплення відповідних умінь та навичок в дослідницькій творчій праці. Науковий гурток дозволяє залучити до активної творчої роботи велику кількість студентів, об'єднаних єдиною метою та єдиним інтересом. Досвід діяльності кращих студентських гуртків університету дає можливість стверджувати, що зацікавленість, послідовність у вирішенні поставлених завдань з актуальної тематики дозволяє їх учасникам досягти значних творчих успіхів. В свою чергу керівництво науковим гуртком дає викладачеві можливість виявити і розвивати здібності студентів.

Науковий студентський гурток є надзвичайно важливим фактором формування якостей дослідника: організованості, конкретності та охайності, вміння планувати свою роботу тощо.

Такий підхід до організації наукової роботи студентів реалізується і у роботі проблемних груп, лише з тією різницею, що проблематика, за якою вони працюють є єдиною для всіх студентів.

Підсумком роботи НСТ за навчальний рік є проведення науково-практичної конференції. У її роботі приймають участь члени НСТ, які виступають зі своїми доповідями про результати творчих експериментальних робіт. Конференція підводить підсумки діяльності СНТ за навчальний рік.

Отже, цілісність навчального процесу у вищих закладах освіти обумовлюється його науково-дослідною спрямованістю. Науково-педагогічна робота озброює майбутніх учителів науковими методами пізнання, сприяє поглибленню і творчому засвоєнню ними навчального матеріалу, дає можливість залучити студентів до самостійних та безпосередніх спостережень, вчить студентів методикам та засобам самостійного наукового дослідження,

навичкам роботи в науковому колективі, забезпечує успішне вирішення актуальних наукових завдань системи освіти.

Використана література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К., 1997. – 376с.
2. Грицай Ю.О. Освіта – школа – вчитель. (Вступ до спеціальності). Курс лекцій. Навчальний посібник. – Миколаїв, МДПУ, 2000. – С.107-127.
3. Науково-дослідна робота в закладах освіти: Методичний посібник/ Укл.Ю.О.Туранов, В.І.Уруський. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 140 с.
4. Рудницька О.П., А.Г.Болгарський, Т.Ю.Свистельнікова. Основи педагогічних досліджень. Навчально-методичний посібник. – К., 1998. – С.5-18.
5. Хозяинов Г.И. Основы акмеологии. – М., 2000. – С.17-33.